

Савіна Н. Б., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків, Подлевський А. А., к.е.н., старший викладач
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

МЕХАНІЗМИ СИСТЕМНОЇ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено актуальній нині проблематиці детинізації національної економіки. Виявлено основні тенденції детинізації економіки та її особливості в Україні. Запропоновано ряд механізмів системної детинізації економіки України, серед яких виділено фінансово-економічний, законодавчий, соціальний, інституційно-організаційний, міжнародний, інформаційний. Такий підхід дозволить більш комплексно вирішувати важливе питання зменшення негативного впливу корупції та тіньової економіки.

Ключові слова: детинізація економіки, механізми системної детинізації, корупція, пріоритетні напрями детинізації.

Постановка наукової проблеми та її значення. В Україні обсяги тіньової економічної діяльності за різними підрахунками, є одними із найвищих у Європі, що свідчить про значні системні проблеми розвитку держави. Існування тіньової економіки є результатом стійкої невідповідності певних сфер і видів економічної діяльності чинним правовим і моральним інститутам. Це обумовлено дією як економічних чинників (наприклад, високий рівень оподаткування, що стимулює приховування частини доходу), так і морально-етичних, що відображають стан правової культури, дотримання громадянами етичних норм тощо [13].

Тіньова економіка у різних її проявах притаманна усім економічним системам світу, значно уповільнює їх розвиток та є своєрідним викликом перед багатьма державами. Тому сьогодні дуже актуальним є питання забезпечення комплексної детинізації економіки будь-якої держави.

Аналіз останніх публікацій. Слід зауважити значний доробок зарубіжних та вітчизняних вчених щодо тематики тинізації та детинізації економіки: від деталізації причини виникнення тіньової економіки до розробки механізмів щодо подолання її негативних наслідків.

Так, заслуговує на увагу систематизація світового досвіду детині-

нізації економіки у працях Августина Р. [1], Дяченко О. [6], Приварникової І., Степанюк К. [14] та ін.

Значну увагу питанням розробки напрямів детінізації присвятили такі вчені, як Буркальцева Д. [3], Варналій З. [4], Ведернікова С. [5], Кіржецький Ю. [8], Клименко С. [9], Краус Н. [10], Мазур І. [12], Нонік В. [13], Тищук Т. [16] та інші.

Незважаючи на ґрунтовно досліджені окремі питання детінізації економіки, майже не вирішеним лишається комплексний підхід до цього складного і багатогранного поняття. Задля довгострокового зниження рівня тіньової економіки необхідно розробити та впровадити дієву систему збалансованих механізмів.

Мета дослідження. Метою статті є розробка механізмів системної детінізації економіки України.

Виклад основного матеріалу. Тіньовий сектор має безпосередній вплив на всі без винятку соціально-економічні процеси, які відбуваються в суспільстві, та без його урахування і регулювання неможливо ефективно управляти розвитком національного господарства; у загальносвітовому масштабі частка тіньової економіки становить 5-10% валового продукту, а в транзитивних державах рівень тінізації становить 40-50%, коли суперечність між легальним і тіньовим секторами спостерігається практично в усіх сферах життєдіяльності суспільства [16, С. 11-12].

Згідно Буркальцевої Д., детінізація економіки – це цілісна система дій, спрямована передусім на подолання та викорінення причин та передумов тіньових явищ та процесів [3, С. 218]. Інші автори [4] визначають детінізацію економіки як сукупність макро- і мікрорівневих економічних, організаційно-управлінських, технічних, технологічних і правових державних заходів щодо створення економічних передумов зацікавленого ініціативного повернення взаємовідносин між учасниками фінансово-господарського обороту речей, прав, дій з тіньового, тобто з різних причин невраховуваного у враховуваний державою економічний оборот, а також побудови організаційно-правової інфраструктури превентивного впливу на усунення причин та умов, що сприяють відтворенню джерел тіньової економіки. Разом з тим, результативність процесу детінізації економіки залежить від спроможності держави створити безпечні, стабільно сприятливі умови, що надасть можливість суб'єктам господарювання нарощувати економічну й інвестиційну активність у легальній економіці.

Все це потребує збалансованої системи механізмів детінізації. Механізми детінізації сучасної української економіки – це сукупність дій, спрямованих на подолання тіньової економіки в Україні, зменшення її впливу на сучасний соціально-економічний, політичний ро-

звиток нашої держави [9].

В таблиці акумульовано приклади успішного світового досвіду вирішення питань детінізації власної економіки.

Таблиця

Досвід країн світу щодо детінізації економіки*

Досліджувана країна	Заходи щодо детінізації
Польща	Заборона ведення господарської діяльності тих фізичних осіб, які раніше вчинили серйозний податковий злочин
США	Законодавча норма щодо легітимності джерел походження стартового та інвестованого капіталу, покарання економічної злочинності та корупції, конфіскації майна та коштів легально працюючих підприємств, але які створено за кримінальні доходи
Франція	Обмеження можливості проведення експортно-імпортних операцій національними суб'єктами господарювання з компаніями в офшорних зонах
Німеччина	Оптимізація податкової системи, спрощення механізму обчислення розмірів податків, зниження ставок відрахувань із заробітної плати тощо
Данія, Республіка Корея, Чилі, Швеція, Ямайка	Використання електронної бази даних про обтяження
Австралія, Індія, Колумбія, Литва, Маврикій, Мальта, Туніс	Введення системи подання податкових документів та сплати податкових платежів у електронному вигляді
Македонія, Великобританія, Намібія, Парагвай	Введення принципу оподаткування одним податком однієї податкової бази
Великобританія, Колумбія, Малайзія, Фінляндія, ПАР	Надання кадастрової інформації в режимі онлайн
Казахстан, Монголія, Нікарагуа, Португалія, Румунія, Грузія, Нова Зеландія, Словаччина	Введення пришвидшених процедур та фіксованих платежів за переоформлення власності
Аргентина, Китай, Канада, Руанда, Туреччина, Шрі-Ланка	Інституціоналізація процедури самостійного нарахування податків
США, Індія, Китай	Жорсткі правила трансферного ціноутворення

Складено авторами на основі [1; 14]

Зважаючи на вищенаведене та ряд досліджень [2; 9; 10; 15], ми пропонуємо такі основні механізми системної детінізації української

економіки (рисунок):

- фінансово-економічний;
- законодавчий;
- інституційно-організаційний;
- інформаційний;
- соціальний;
- міжнародний.

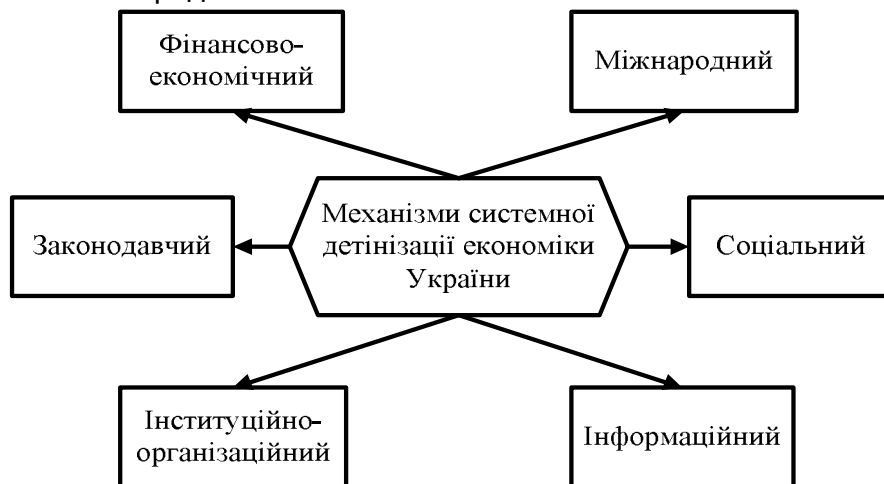

Рисунок. Механізми системної детінізації економіки України*
Розроблено авторами

Розглянемо детальніше особливості кожного із пропонованих механізмів.

Фінансово-економічний механізм є одним із основних, адже більшість причин тінізації економіки має економічну природу. Для його активізації та функціонування можна віднести такі заходи як:

- удосконалення податкової системи в контексті оптимізації фіскального адміністрування податків та їх розмірів, прозорості їх нарахування та сплати;
- наближення розвитку фінансових ринків та корпоративного сектору до європейських стандартів;
- стимулювання розвитку безготівкових розрахунків як одного із факторів зменшення тінізації;
- створити і впровадити прозору систему податкових пільг до нагромадження та інвестування коштів в інноваційний сектор юридичними особами;
- підвищення ефективності управління державними фінансами на всіх стадіях планування й використання бюджетних коштів;
- розробка системи стимулів для перетворення неформальної економічної діяльності на формальну;
- «розумна амністія» капіталів некримінального походження насамперед тих, що спрямовуються в інноваційну сферу та інші суспільно значущі та пріоритетні сектори тощо.

Законодавчий механізм в Україні достатньо розроблений у кількісному вимірі, має напрацьовану та імплементовану нормативно-правову базу. Водночас попри позитивні тенденції у цьому плані, майже відсутня ефективна практична реалізація затверджених законів, стратегій, концепцій, наявні значні розбіжності та колізії у трактуванні різних законодавчих актів. Тому для ефективного функціонування даного механізму необхідно:

- привести у відповідність існуючу законодавчо-нормативну базу до вимог часу, а також здійснити її систематизацію та перевірку на взаємоузгодженість;
- завершити судову реформу та, відповідно, відновити довіру до судової системи України загалом;
- удосконалити законодавства у сфері протидії економічним злочинам;
- забезпечити застосування суворих мір покарання за корупцію і рейдерство;
- забезпечити ефективний та прозорий моніторинг результативності прийнятих законодавчо-нормативних актів у сфері протидії корупції та тіньовій економіці.

Інституційно-організаційний механізм має бути, на нашу думку, основним рушієм системної детінізації економіки, адже без забезпечення необхідних інституцій та організації таких процесів, будь-яка ефективна стратегія так і залишиться лише на папері.

У нашій країні всіма проявами «тіньової економіки» займає ться ряд державних органів, а саме: Верховна Рада України; структури, що підпорядковуються Президентові України; Кабінет Міністрів України; органи державних Інституцій судової справи; СБУ, МВС, ДПАУ, податкова міліція як складова структури ОДПС; Міністерство фінансів. Практично всі державні відомства як на міському, так і на регіональному рівнях так чи інакше зачіпає проблема «тіньової економіки». При цьому існує неузгодженість у діючих відомствах, інколи дублювання управлінських функцій, а отже, «тіньовики» продовжують розвивати свою злочинну діяльність [10].

Тому інституційно-економічний механізм має передбачати, насамперед:

- створення та ефективне функціонування відповідних служб з протидії тіньовій економіці;
- мінімізацію державного регулювання різних сфер життя; забезпечення прозорості реального сектора економіки;
- постійну взаємодію між державними та економічними суб'єктами з метою створення ефективних державних інституцій, для того, щоб зменшити адміністративний тягар на легальну економічну діяльність;
- забезпечення необхідної інфраструктури підтримки протидії

корупції на державному та регіональному рівнях;

- державну підтримку підприємництва, особливо інноваційного спрямування;
- розвиток належної інституційної інфраструктури підприємництва, що змушуватиме бізнес працювати відкрито.

Інформаційний механізм у сьогоднішньому глобалізованому та інформатизованому світі є вагомим інструментом у протидії тіньовій економіці та корупції та забезпеченні ефективного інформаційного поля діяльності та передбачає:

- підвищення рівня правової та фінансової культури населення;
- оптимізацію методик розрахунку рівня тіньової економіки відповідно до світової практики з врахуванням національних особливостей;
- формування ефективної системи цифрової економіки та самоврядування (як приклад – Естонія);
- покращення якості громадського обслуговування з метою виконання вимог економічних суб'єктів, а також самої комунікації між владою, бізнесом та населенням;
- відновлення довіри в державних установах для ефективної боротьби з неформальною економічною діяльністю та зайнятістю населення в тіньовій економіці;
- проведення постійної інформаційної кампанії протидії корупції та тінізації із постійними реальними прикладами викритих схем (це забезпечить зростання довіри населення через результат дії, а не слів).

Соціальний механізм передбачає насамперед:

- забезпечення гідної і прозорої оплати праці найманих працівників;
- створення умов для швидкої перекваліфікації трудових ресурсів згідно з потребами ринку;
- забезпечення якісних змін у сфері освіти на всіх рівнях;
- проведення якісної політики у сфері зайнятості (високі ставки податків та низькі заробітні плати сприяють як збільшенню тіньової економіки, так і міграції трудових ресурсів за кордон);
- створення умов для формування значного прошарку власників малого та середнього бізнесу, як найбільш вмотивованого сегменту суспільства підтримувати антикорупційну політику та детінізацію економіки.

Разом з тим, слід констатувати, що його реалізація буде можлива лише після забезпечення адекватного функціонування фінансово-економічного механізму.

Міжнародний механізм є досить важливим із, насамперед, двох позицій: по-перше, Україна має розумно використовувати весь світовий досвід протидії тіньовій економіці та не повторювати вже зроб-

лених еволюційних помилок інших держав; по-друге, у зв'язку із економіко-соціальними особливостями сучасного розвитку Україні необхідні фінансові, трудові та інформаційні ресурси міжнародних організацій та урядів для досягнення поставлених цілей. Тому в рамках даного механізму слід передбачити такі напрями:

- зміцнення економічної безпеки держави у процесі поглиблення міжнародної та глобальної економічної інтеграції;
- поліпшення зовнішньоекономічної діяльності та міжвідомчої взаємодії в сфері протидії корупції та тіньовій економіці;
- підвищення іміджу України у міжнародних рейтингах (Doing Business, GCI тощо), що уможливить покращення інвестиційного клімату та приріст іноземних інвестицій в необхідні сфери економіки;
- удосконалення системи митного регулювання;
- активне залучення авторитетних організацій та структур у забезпеченні стратегії детінізації та антикорупційної діяльності.

Феномен тіньової економіки з різних причин набув загрозливих форм в українській економіці, і слід розуміти, що лише комплексна взаємодія усіх зазначених механізмів детінізації дозволить зменшити, а у перспективі – звести до мінімуму, негативний вплив тіньової економіки. Водночас, зважаючи на вітчизняні реалії економічного, політичного та суспільного характеру, слід очікувати або радикального («шокового») варіанту вирішення проблем корупційності та тінізації, або ж довгого та ліберального підходу. Також дуже важливим є забезпечення безальтернативності процесів детінізації та нівелювання впливу на них різних політичних та економічних сил.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження показало значні доробки вчених та економістів у варіантах використання механізмів детінізації економіки України, особливо економічних та законодавчих.

Запропоновано систему механізмів детінізації економіки України, що складається їх комплексного застосування фінансово-економічного, законодавчого, інституційно-організаційного, інформаційного, соціального, міжнародного, що дозволить більш системно та довгостроково вирішити завдання подолання корупції та детінізації.

У перспективі подальших розвідок є розробка деталізованої дорожньої карти застосування наведених механізмів й удосконалення методології та інструментарії оцінки їх результативності.

1. Августин Р. Р. Узагальнення світового досвіду формування ефективної системи детінізації національного господарства. *Збірник науково-технічних праць Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.1. С. 190–197.
2. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ : НІСД, 2017. 928 с.
3. Буркальцева Д. Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України : монографія. Київ : Знання Ук-

раїни. 2012. 347 с. **4.** Варналій З. С., Живко З. Б. Детінізація економіки як чинник розвитку підприємництва. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4 (29). С. 29–37. **5.** Ведернікова С. В. Детінізація економіки як фактор економічної стабільності держави. *Економіка та держава*. 2015. № 11. С. 33–36. **6.** Дяченко О. П. Зарубіжний досвід щодо державних механізмів детінізації економіки країн Європейського Союзу. *Держава та регіони. Серія: «Державне управління»*. 2017. № 3 (59). С. 55–60. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2017/12.pdf (дата звернення : 10.01.2018). **7.** Дворянінов А. В. Напрями детінізації економіки України через застосування податкових механізмів. *Фінансовий простір*. 2013. № 4 (12). С. 151–156. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1304/13davnde.pdf> (дата звернення : 10.01.2018). **8.** Кіржецький Ю. І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2013. 170 с. **9.** Клименко С. П. Механізми детінізації економіки: теоретико-методологічні підходи. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 37. С. 242–247. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/efdu_2013_37_34.pdf (дата звернення : 10.01.2018). **10.** Краус Н. М., Максименко М. О. Регуляторні механізми детінізації національної економіки. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. № 6 (51), ч. 1. С. 81–86. **11.** Кузнєцова М. І., Дубровіна О. О. У пошуках шляхів детінізації економіки України. *Наука, технології, інновації*. 2017, № 1. С. 46–54. URL: http://nti.ukrintei.ua/wp-content/uploads/2018/05/2017-1_stat6_UA_povn.pdf (дата звернення : 10.01.2018). **12.** Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 239 с. **13.** Нонік В. В. Основні чинники та шляхи детінізації економіки України: державно-управлінський аспект. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2017. № 2 (17). С. 91–101. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2934/1/16.pdf> (дата звернення : 10.01.2018). **14.** Приварникова І. Ю., Степанюк К. В. Тіньова економіка України: причини, обсяги та шляхи їх зменшення. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2010_2/files/EC210_35.pdf (дата звернення : 10.01.2018). **15.** Рейкін В. С. Концептуальні засади детінізації економіки України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017, № 9/2. С. 4–7. URL: <http://efp.in.ua/archiv-nomeriv-efp/archiv-nomeriv-2017/efp%209-2%202017.pdf> (дата звернення : 10.01.2018). **16.** Тищук Т. А., Харазішвілі Ю. М., Іванов О. В., Флейчук М. І., Прилипко Ю. І. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. Київ : НІСД, 2011. 31 с.

REFERENCES:

1. Avhustyn R. R. Uzahalnennia svitovoho dosvidu formuvannia efektyvnoi systemy detinizatsii natsionalnogo gospodarstva. *Zbirnyk naukovotekhnichnykh prats Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2014. Vyp. 24. 1. S. 190–197.
2. Analychna dopovid do shchorichnogo Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshe Ukrainy v 2017 rotsi». Kyiv : NISD, 2017. 928 s.
3. Burkaltseva D. D. Instytutsionalne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy : monohrafiia. Kyiv : Znannia Ukrainy. 2012. 347 s.
4. Varnalii Z. S., Zhyvko Z. B. Detinizatsiia ekonomiky yak chynnyk rozvytku pidpriemnytstva. *Stratehichni priorytety*. 2013. № 4 (29). S.

- 29–37. **5.** Vedernikova S. V. Detinizatsiia ekonomiky yak faktor ekonomichnoi stabilnosti derzhavy. *Ekonomika ta derzhava*. 2015. № 11. S. 33–36.
- 6.** Diachenko O. P. Zarubizhnyi dosvid shchodo derzhavnykh mekhanizmv detinizatsii ekonomiky krain Yevropeiskoho Soiuzu. Derzhava ta rehiony. Seriia: «Derzhavne upravlinnia». 2017, № 3 (59). S. 55–60. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2017/12.pdf (data zvernennia : 10.01.2018).
- 7.** Dvorianinov A. V. Napriamy detinizatsii ekonomiky Ukrainy cherez zastosuvannia podatkovykh mekhanizmv. *Finansovyi prostir*. 2013. № 4 (12). S. 151–156. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1304/13davnde.pdf> (data zvernennia : 10.01.2018).
- 8.** Kirzhetskyi Yu. I. Tinova ekonomika ta napriamy yii podolannia v Ukraini: monohrafiia. Lviv : Liha-Pres, 2013. 170 s.
- 9.** Klymenko S. P. Mekhanizmy detinizatsii ekonomiky: teoretyko-metodolohichni pidkhody. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. 2013. Vyp. 37. S. 242–247. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/efdu_2013_37_34.pdf (data zvernennia : 10.01.2018).
- 10.** Kraus N. M., Maksymenko M. O. Rehuliatorni mekhanizmy detinizatsii natsionalnoi ekonomiky. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*. 2011. № 6 (51), ch. 1. S. 81–86.
- 11.** Kuznietsova M. I., Dubrovina O. O. U poshukakh shliakhiv detinizatsii ekonomiky Ukrainy. *Nauka, tekhnologii, innovatsii*. 2017, № 1. S. 46–54. URL: http://nti.ukrintei.ua/wp-content/uploads/2018/05/2017-1_stat6_UA_povn.pdf (data zvernennia : 10.01.2018).
- 12.** Mazur I. I. Detinizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia ta praktyka : monohr. Kyiv : Vydavnycho-polihrafichynyi tsentr «Kyivskyi universytet», 2008. 239 s.
- 13.** Nonik V. V. Osnovni chynnyky ta shliakhy detinizatsii ekonomiky Ukrainy: derzhavno-upravlinskyi aspekt. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*. 2017. № 2 (17). S. 91–101. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2934/1/16.pdf> (data zvernennia : 10.01.2018).
- 14.** Pryvarnykova I. Yu., Stepaniuk K. V. Tinova ekonomika Ukrainy: prychny, obsiahy ta shliakhy yikh zmenshennia. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2010_2/files/EC210_35.pdf (data zvernennia : 10.01.2018).
- 15.** Reikin V. S. Kontseptualni zasady detinizatsii ekonomiky Ukrainy. *Ekonomika. Finansy. Pravo*. 2017, № 9/2. S. 4–7. URL: <http://efp.in.ua/arhiv-nomeriv-efp/archive-nomeriv-2017/efp%209-2%202017.pdf> (data zvernennia : 10.01.2018).
- 16.** Tyshchuk T. A., Kharazishvili Yu. M., Ivanov O. V., Fleischuk M. I., Prylypko Yu. I. ta inshi. Tinova ekonomika v Ukraini: masshtaby ta napriamky podolannia. Kyiv : NISD, 2011. 31 s.

Рецензент: д.е.н., проф. Якимчук А. Ю. (НУВГП)

Savina N. B., Doctor of Economics, Professor, Vice-rector for Research Work and International Relations, Podlevskyi A. A., Candidate of Economics (Ph.D.), Senior Lecturer at the Department of Finance and Environmental Economics (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

MECHANISMS OF SYSTEM ECONOMY DESHADOWING IN UKRAINE

The article is devoted to the current problem of the national economy de-shadowing. The main tendencies of the economy de-shadowing and its peculiarities in Ukraine were revealed. The economy de-shadowing is a holistic action system aimed primarily at overcoming and eliminating the causes and preconditions of shadow phenomena and processes.

A number of mechanisms for the Ukraine' economy de-shadowing are proposed, among which financial-economic, legislative, social, institutional-organizational, international and informational are allocated. This approach will allow a more comprehensive solution to the important issue of reducing the negative impact of corruption and the shadow economy. In the proposed complex of mechanism important role play financial-economic, legislative and institutional-organizational mechanisms.

However, a separate functioning of these mechanisms without the other (information, social and international) will lead to distorted results, or even deterioration. It is also very important to ensure that there is no alternative to de-shadowing processes and to minimize the impact of various political and economic forces on them.

***Keywords:* shadow economy, deshadowing of the economy, corruption, mechanisms of system economy deshadowing.**

Савина Н. Б., д.э.н., профессор, проректор по научной работе и международным связям, Подлевский А. А., к.э.н., старший преподаватель (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

МЕХАНИЗМЫ СИСТЕМНОЙ ДЕТЕНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Статья посвящена актуальной ныне проблематике детенизации национальной экономики. Были выявлены основные тенденции детенизации экономики и ее особенности в Украине. Предложен ряд механизмов системной детенизации экономики Украины, среди которых выделены финансово-экономический, законодательный, институционально-организационный, международный, социальный, информационный.

***Ключевые слова:* детенизация экономики, механизмы системной детенизации, коррупция, приоритетные направления детенизации.**
